

FRANSIZLARIN DEVRİMİ İLE TARİHÇİLERİNKİ*

Massimo TERNI
İl Han ÖZAY**

Revizyonist eleştiri, özellikle François FURET'nin övgüye değer başarısı, bilimsel bir iddia bahanesi arkasında gizlenen bir şeyi açığa çıkarmış olmaktadır: İster klâsik ister marksist olsun, Fransız Devrimi tarihinin, anlatımı her zaman siyasal-ideolojik kategoriler yani önyargılarla malûl olmuştur. Devrim konusunda onu gerçekleştirenlerin düşünmüş oldukları gibi, onlarla özdeşleşmeden fakat sınırlarını, çelişkilerini, yanlışlarını ve tarihsel kabahatlerini görerek yeniden düşünölmeye başlanmıştır.

1979'un ikiyüzüncü yıldönümü sona ermek üzeredir ve ⁽¹⁾ olayın bütünü-
nün bir hesabını çıkarma zorunluluğuyla karşı karşıyayız. Bu konuda ne kadar çok yayın yapılmış olduğu, toplanan kongrelerin sayısından sözetmek mümkün değildir. Fransız Devrimi hakkında Temmuz sayısında yayınlanan denemeler aracılığıyla çok geniş bir bilgiye sahip bulunabilen "Mondoperaio" okuyucuları için yapılabilecek tek şey, en belirgin niteliği ünlü "yeniden gözden geçirme" olan şu son yirmi yılın tarih sürecini baştan katederek sorunun özünü yakalamaya çalışmak ve bu alandaki yeni araştırmanın temel sonuçlarını vurgulamaktır.

Fransız Devrimi tarihi, yöntem açısından paradoksal bir örnek oluşturmaktadır. Hiçbir konuda, bu kadar çok yazılmış bulunmasına karşın hiçbir kesin sonuca ulaşılmamış olması görölmemiştir. Buna karşılık, değişik zamanlarda birbirinden farklı ve genellikle birbiriyle çelişen ve yazıldıkları an ve yazılış gerekçelerine ilişkin dünya görüşüne bağlı teklifler ileri sürölmeye devam edilmiştir. Bunun sonucu, araştırmanın konusu hakkında zihinlerde araştırmacının kökenine bağlı bir "mitos" ve model olarak alınan devrimin görüntüsünden

(*) "MONDOPERAIO" Dergisinin, Roma, Aralık 1989, 12 nci sayısının 60-65 inci sayfalarında yayınlanan bir deneme.

(**) Çevirmen Prof. Dr. İl Han ÖZAY, İ.Ü. Hukuk Fakültesi İdare Hukuku öğretim üyesidir.

(1) Denemenin yayın tarihi Aralık 1989'dur. Buna karşılık Dergi Temmuz ayında baskıya verilmiştir (İ. Ö.).

aynaklanan ve desteklenmek istenen siyasal taze bağımlı biçimde değişen ilginç bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Gerçekte Fransız Devrimi tarihi her zaman ona bağlanan bir görüşün tarihi olmuştur. Büyük "klâsik tarihçi" okulunun, "burjuva devrimi" görüşüne dayalı dogmatik bir sistem kuran eserini bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Cobban ve Furet'nin revizyonist eleştirisinin büyük başarısı ise bilimsel bir söylev bahanesi arkasında saklanana ortaya çıkarmış olmaktadır: devrim tarihi herşeyden önce bir ideoloji tarihidir, tıpkı onun "sosyal yorum"unun üzerine dayandırıldığı kategorilerin ideolojik olması gibi. Nitekim, onda başrolü oynayanın, yani burjuvazinin tarihinin hiçbir zaman yazılmamış olması bir raslantı değildir. Bunu, denizaşırı ticaretin yapıldığı limanlarda, tek başına bir burjuva sınıfının mevcudiyetini göstermeye yeterli sayılamıyacak önemli bir alışveriş faaliyetinin varlığını gözlemlemekle yetinen Jaures yazmamıştır. Hatta köylü ve sankülotlara ilişkin eserler vermiş olan Lefebvre ve Soboul da yazmamışlardır. Bu sosyal tarih yazılamazdı, zira, burjuvalar ile soyluların birbirine karşıt sınıflar olarak doğrudan çatışmaları gibi bir özelliği olan korporatif nitelikli bir toplum bağlamında değil de bütün gücü kralın kutsal kişiliğinde yoğunlaşan, yoğunlaştırılan mutlak bir monarşi çerçevesi içinde zirveye doğru soylulaşma dürtüsünün egemen olduğu bir ortamda marksist anlamda yani üretim araçlarını elinde tutan bir sınıf olarak burjuvazinin bulunması gerçekleşemezdi.

Bu ideolojik yani tarihsel olmayan burjuva devrimi görüşünden hareketle salt kavramsal bir evren yaratılarak, aslında Ondokuz ve Yirminci yüzyılların anlaşılabilmesi için daha elverişli olabilecek ve marksist terimlerden alınmış birtakım kategorilerin Onsekizinci yüzyıl tarihine monte edilmesini görmekteyiz. Böylece sınıflar ve sınıf mücadelesi, kapitalizm ve sosyalizm, jakobenizm ve bolşevizm gibi terimler kullanarak "Ancien régime / Eski düzen"e özgü kurumsal ve kültürel gerçeklerin anlam ve özgünlükleri kaybettirilmiştir. Bununla beraber, Fransız Devriminden ideolojik nitelikli olarak sözetmekle tarihin karmaşıklığını ortadan kaldırmak ve tutarlılığı bir öğretinin basitleştirmesine dayandıkça daha güçlü bir hale gelen genel bir yoruma yaklaşabilmeyi de mümkün kılmıştır. Bu kavramsal sistem Yirminci yüzyılın bütün ilk yarısı boyunca hiçbir saldırıya uğramamış, daha sonra da Furet tarafından haklı olarak marksist-leninist bir "vulgata"nın "devrimci dini" diye isimlendirilen bir tür bilimsel dogmayı kalkan yaparak kendini güçlü bir biçimde savunabilmiştir. Aslında, bizzat Furet'nin de vurguladığı gibi, "XX. yüzyıl yazarları arasında Fransız Devriminin en büyük üniversiteli tarihçisi" olan Georges Lefebvre'in "sentetik görüşü" "sol risale ya da Halk Cephesi militanlarından biri "ninkinden ne çok

farklı ne de daha sofistike idi ⁽²⁾. Dolayısıyla, tipik bir Furet düşünce tarzını eski tarihle anıp Fransız Devrimini, daha önceki ve artık aşılmış olan Aulard'ın siyasal-parlömanter tarihi karşısında özellikle ekonomik ve sosyal tarih niteliğiyle tanım olarak kavramsallaştırma karşıtı özellikle Fransız Devriminden organik ve entegralist terimlerle "burjuva devrimi" şeklinde sözetmek mümkündür. Gerçek odur ki, Jaurés, Mathiez, Lefebvre, Labrousse ve Soboul'un eğilimleri temelde Ondokuzuncu yüzyıl tarihçilerinininkilerden daha az siyasal ya da siyasallaştırılmış değildir. Farklılık tarihi maddecilik terimleriyle bilimsel temelin yeniden atılması varsayımının izlenmemiş olmasından ziyade tarih okulunun söylevinin altında yatan ve onu meşru kılan ideolojinin ayrı olmasındadır. İster Aulard'ın cumhuriyetçiliği isterse Jaurés'nin sosyalizmi olsun eğilim hep aynı ve politik bir teze işlevsel yaklaşımın kavramsallaştırılmasıdır.

Güncelliğini yitirmiş ve dogmatik bir yaklaşım içinde sterilize olma eğilimi gösteren bir kavramsallaştırmanın yarattığı bu "impasse/açmaz"dan klasik tarih biliminin günümüzdeki mirasçıları da bir çıkış yolu bulamamış gibi görünmektedirler. Bir zamanlar Lefevre ve Soboulun egemenliği altındaki Sorbonne Fransız Devrimi Kürsüsünün başkanı Michel Vovelle neojakeben istidadını vurgulamayı sürdürürken aynı zamanda siyasal-tutkulu bir alan seçimi gibi dogmaların ötesinde kendisini yeni tarih denilen bir akımın ünlü ve takdir edilmiş bir temsilcisi yapan bir düşünüş biçimleri tarihini izlemiştir. Ve kendisinin olay ile yapı arasındaki ilişki sorunu ve kısa ile uzun zaman diyalektiğine olan duyarlılığı belirsiz ve bir bakıma da çelişkili konumun düğümünü çözmektedir. Olivier Bétourné ve Aglaia I. Hartig'in yeni yayınlanan ve Furet'nin günümüzdeki egemenliğine tartışmalı bir biçimde yönelen "Penser l'histoire de la révolution/ Devrim Tarihini Düşünürken" de doğru olarak yazdıkları gibi Vovelle "bilinen Jakobin (olarak) siyasalın karşısına sosyal aracılığıyla çıkmayı yeğlemekte" ve kendisinin de "sosyal devrim ve uygulayıcısı burjuvazi olan bir kopma"ya ilişkin klasik görüşe katılımını teyid etmektedir. Fakat bu görüşü hemen yumuşatan bir hususun da altını çizmek gerekmektedir ki "bu kopma hiçbir zaman **tabula rasa** anlamına gelmemektedir", ve "devrim uzun süredir hazırlanan toplumsal ve kültürel bir değişimin mirasçısı olduğu gibi, aynı zamanda bu değişmeyi sürekli kılan yaratıcı ve kurucu bir olaydır. Bununla beraber Vovelle'in "olayları aktaran tarih karşısındaki duraksaması"nın gözlemlenmesi çok daha fazla anlam taşımaktadır.

Bu duraksama, onu, Mathiez ve Lefebvre'in büyük tarih modeli üzerinden bir sentez taahhüdüne girişmeye sevketmemiş, fakat, hem de raslantı olarak

(2) FURET F., Critica della Rivoluzione francese/Fransız Devriminin Eleştirisi, s. 13.

değil, "görüntüyü anlatımın sığınağı yapan bir farklılaşma"ya dönüş (Bétourné-Hartig, s. 179-181) şeklinde çözümlenmiş, bu farklılaşma "Images et Récits" adını taşıyan eserin beş cildiyle ikiyüzüncü yıl kutlamasında güçlü yerini almış durumdadır. Şurası açıktır ki, anlatımlı gerçek bir tarih Vovelle'in yazdıklarının sulandırılmasına olanak sağlamayacak, fakat onu, öyle ya da böyle herhangi bir şekilde resmi tezi ile gerçek tarihsel araştırmasını biraraya getirmeye zorlayacaktı.

Yazarının önemi ve ağırlığı gözönünde bulundurulunca değinmekte yarar bulunan, bir başka orijinal inanca sadakat ve koşullara bağlı dogmatizm hali de Eric Hobsbawm'inkidir. Adı geçen "Uslandırılmaz Bir İhtilâl" isimli makalesinde "ortadoks yorumda revizyon yapan eleştirilerden birçoğunun gerek içerik gerek yöntem bakımından geçerli olduğu"; "1789 da kendi kendisinin bilincine varmış, yani ekonomik güç gerçeğini temsil edebilecek düzeyde ve batmakta bulunan feodal aristokrasiyi kovarak Devletin dizginlerini eline alabilecek bir burjuva sınıfının gerçekte mevcut olmadığını", "eğer mevcut olsaydı bile, böyle bir sınıfın programının herhalde bir ihtilâl değil, fakat ancak krallık kurumlarında bir reformu öngörebileceği"ni ileri sürmektedir. Fakat, yeni bir tartışma zeminini kabul edip arayarak bu tip bir okumadan vazgeçeceğine, o gelecekteki tezi yeniden ortaya atmayı ve böylece, biraz da Vovelle usulü ayrıntı ve gerekçeleri biraz soldurmaya yeğlemektedir. Böylece, "Fransız devriminin, sosyal devrim olduğuna ilişkin klasik yorum", bunun Marx tarafından icad edilmediği fakat onun bunu "Restorasyon dönemi liberal Fransız tarihçilerinden" özellikle Mignet, Guizot ve Thierry'den "almış" olduğu düşüncesinden hareketle yeniden ortaya atılmış ve dolayısıyla böyle bir yorumun eğer "anahatlarıyla devrim sonrası ilk kuşakta ortaya çıkmış ise" geçerli bir temeli olacağı düşünülmüştür. Bunun anlamı da aynı tezin antika değeri olan herşey gibi soyluluğa sahip olması ve liberal esinli orijinal kaynağından daha sonra gelen ve esasında ikinci derecede önemli bir marksist ideolojileştirmedir diye kuşulanılmaması gerektiğinden de ileri sürmek ve savunmaya devam etmenin gerekli olduğudur.

Rengi biraz daha soldurmaya olanak veren ikinci düşünce ise neredeyse gerçek bir, escamotage/elçabukluğunu teğet geçmektedir. "Burjuva devrimi" kavramı Beaumarchais ve Balzac'ın birbiriyle çakışan otoritelerine yollama yapılarak yeniden yaşama döndürülmektedir. Eğer gerçek bir burjuva sınıftan söz edilmese bile, "doğuş ya da ayrıcalıklardan değil fakat sadece kendi kişisel liyakatlarına bağlı olarak (...) sosyal düzen içinde kendi konumlarına elverişli ve borçlu tüm bireylere açık (...) bir orta sınıf"ın varlığı görmezlikten geline-

mez. Bunlar kendi kendilerini, bireyin soyluluk karşıtlığı içinde saklı niteliğini temel alan, bir sosyal grup ya da kökeni belli bir topluluğa karşıt olanlar şeklinde tanımlıyorlar veya öyle tanınıyorlardı. Ve eğer "bu insanların kendilerinde bir sosyal sınıf" gördükleri düşünülmeseyse bile "onların yeni bir tip insanı temsil ettikleri"ni kabul etmek gerekir. Toplumsal konumu orta sınıf olan, devrimin "toplum reformunun "yönetici sınıfı" olmaya dönüştürmesine hazır kendi kendinin bilincine varmış" geleceğin kuramsal bu yeni insan tipi daha '89 un arifesinde bir sınıf çatışmasına girişmişti bile. Bu "sınıf çatışmasının başlamış olmasının bir kanıtı örneğin öyküsü, hiç sebepsiz de değil, soyluların feodal ayrıcalıkları etrafında gelişen "Figaro'nun Düğünüdür". Bu yeni insanların devrim aracılığıyla bir bilince kavuşmalarının kapitalistik olmasa bile en azından burjuva sonuçları Balzac tarafından da gözlemlenmiştir. Ona göre Devrim sonrası Fransa herşeyden daha fazla zenginliğin güç anlamına geldiği ve insanların kendilerini tamamen bunu biriktirmeye verdikleri bir toplum görüntüsündeydi". (E. E. Hobsbawn, s. 20-23). Böylece, -burjuvaziye karşı orta sınıf- terimlerinin birbiri yerine geçmesine dayalı nominalistik elçabukluğu ve '89 öncesi Beamar-chais ve '89 sonrası Balzac'ın tanıklıklarına yapılan yollamalar Fransız devriminin öncesinin olasılıkları sonrasının da sonuçlarını hep aynı eski burjuva devrimi kavramına dayalı kabaca kılık değiştirmiş tek bir düşüncede toplamak olanağı vermektedir.

Dolayısıyla sorun, kendisine yeniden kesin bir tartışmaya açılmış bilimsel bir değer verme girişiminde kullanılan kavramsallaştırmayı sulandırmak ve kamufle etmek değildir. Sorun, başlangıcın bir mitosu gibi yaşanmış bir devrimle kendiliğinden bir kişilik yarışmasına dönüşmesi kaçınılmaz bir tarih yapmayı nazardan korumak da değildir. Sorun toplumsallaştıran bir ideolojinin birikimi içine katılması ve yok edilmesi mümkün olmayan bir olayın özgünlük ve tekliği ile tarihsel gerçeğe saygı içinde iyi bir kavramsallaştırmadır.

Araştırmanın konusunun özelliklerine en elverişli ve doğru bir kavramsallaştırma dönemi daha Furet'nin 1978 de yazılan ünlü "Penser la Révolution française/Fransız Devrimini Düşünme" isimli denemesinden itibaren başlamıştı. Revizyonist eleştiri etkin bir metodolojik dönüşü işler kılmaya kendiliğinden yeterli değildi. Hatta, yapının üstyapıyı belirlediği ve burjuvazinin politik egemenliğinin yerleşmesinin kapitalizme yani çağdaşlık ve gelişmeye yol açtığı açık ve türev bir teorinin sağlayacağı genel koordinatların eksikliği belli bir süre hissedildi. Revizyonist okulun tarihçileri sanki kısır gibiydiler: yıkmak istemişlerdi ama şimdi yeniden yapmaya muktedir değildiler. Fakat bu yalnızca

değiştirme korkusu ve nereden başlanacağına bilinmemesinin telaşından kaynaklanan bir izlenimdi. Furet'nin katkısı da belirleyici oldu. Devrim sorununu geçmişin ideolojizmlerine yeniden sapsanmadan genel bir tezin çerçevesi içinde düşünmeliydi. Bu tez de olayın özgün bağlamında aranmalıydı.

Furet de, bunu, Devrimi bizzat onun kendi kahramanlarının düşündüğü gibi düşünmeye başlayarak yaptı. Kavramsallaştırmaya şimdiki zamandan geçmişe bir kimlik transferinden değil fakat, devrim tarihinin asıl öyküsü" olan kendisinin "düşsel betimlemesi"nden başlayarak girişti. Bu gerçek bir metodolojik yön değiştirme idi ve araştırma nesnesinin esaslı ve kökten değişimini de kendiliğinden gerektiriyordu. Devrimin kendi kavramsallaştırmasına sahip çıkan ve onu başlıca araştırma alanı haline getiren tarihçi kararlı ve bilinçli bir biçimde dikkatleri sosyal olandan politik olana çeviriyordu. Bu geleneksel politik tarih anlamına alınmamalıydı. Bunun anlam "politik" olanın, yani Devrimin asıl niteliğini oluşturan ve onu tanımlayan özerk bir ideolojik-düşünsel dinamik tarihiydi. Tocqueville'in vermiş olduğu dersi yeniden işler hale getiren ve teklif eden Furet devrimci kopuşun kökenini onun varolma olanağının iki önkoşulunu miras olarak aldığı eski düzen ile sürekliliğinde bulmaktaydı. Bunlar bir taraftan 1787 başında birdenbire ortaya çıkan fakat yüzyıl boyunca monarşinin bir iç krizi sonucu yavaş yavaş olgunlaşan tam bir **iktidar** boşluğu, Monarşinin, konsensus sonucu meşrulaşmış bir otoriteden yararlanarak uyruklarının istencini temsil etme yeteneğine sahip olmaması gibi, yönetsel ve aristokratik olarak önceden beri süregelen ve birbiriyle çelişkili iki eğilimden felce uğramış bir halde bulunmasıydı. İkincisi ise artık olguda bir Devletten mahrum gerçek toplumda yeni bir gücün, kamu oyu gücünün varolmasıydı. Bunun sözcüleri ise kolektif bilinç ve kamusal kurumların yokluğundan ötürü olası bir yönetici sınıf rolü ile donatılmış **filozof** ve okumuşlar idi.

Bu noktada Tocqueville'in verdiği ders Cochin'inki ile bütünleşiyor ve süreklilik kesintiyi yaratıyordu. Devrimci durum boş kalan gücü işgal etmek ve onu yeniden bulmak yönünde herkese açık bir olanak şeklinde tanımlanmakta ve belirlenmekteydi. Devrim de, gücün esas niteliğini değiştirerek egemenliğin kraldan ulusa geçmesi şeklinde gerçekleşmekteydi. Zira önce monarkın kutsal kişiliğinde somutlaşan egemenlik şimdi ulusun kendisi ile özdeşleşmekteydi. Ve eğer, Furet'nin dediği gibi "ulus güç ise" o "düşünce ile bu denklemin varlığını sürdürmesine mahkûm olmaktadır. Böylece "söz gücün sadece ulusa ait olduğu ya da hiç kimsenin olmadığı tek güvencesi şeklinde gücün yerini almakta ve gizlilik hastalığına tutulmuş gücün aksine olarak söz aleni olup

dolayısıyla de ulus denetimine tabi" hale gelmekteydi. (F. Furet, *Critica della Rivoluzione francese/Fransız Devriminin Eleştirisi*, s. 56). Geçmiş ile gerçek kopuş ve devrimin gerçek niteliği burada, yani egemenliğin onu anlatan ve varlığının olası tek şeklini oluşturan dil ile tam ve münhasır özdeşleşmesinde görülmüyordu. Bu böyle oluyordu, çünkü, tanımı gereği ulusun bütünü ile özdeşleşmesi gereken bir güç, kendi kimliğini yadsımadan ve yitirmeden kendini, önüne geçilmez bir biçimde "özel çıkarlar"ın taşıyıcısı olacak yine kendinden bir kısım ile temsil ettiremezdi. Bu bakımdan da, doğal gerçekleşmesini ulusun egemenliğini kullanımının tek şekli olan ve genel istenç ile sürekli bir saydamlık yönündeki Rousseau buyruğunun gereğini de yerine getiren doğrudan demokrasi uygulamasında buluyordu. Fakat yirmimilyonu aşkın kişinin yaşadığı bir krallıkta doğrudan demokrasi, sadece zaman zaman "kendi adına konuşan" kişilerle somutlaşması halinde uygulanabilirdi. Dolayısıyla ulusun egemenliği sadece onun adına "konuşan" ile özdeşleşmekteydi.

Devrimin bundan sonraki önüne geçilmez ve gittikçe artan bir köktencilik niteliği taşıyan 1789'dan 1794'e kadarki gelişimi aynı münhasır siyasal-ideolojik dinamik uyarınca belirleniyordu. Bu da, devrimin kimliğinin devrim hakkında söylenenle belirlenmesiydi ve gücü ele geçirmek için bir savaşım başlatıyordu. Bu, temeli toplumsal olan bir karşıt çıkarlar çatışması değil, fakat "meşruluk tekeli için bir söylevler yarışması" idi. Furet sonuç olarak bu konuda şunları söylemekteydi: "en önemli devrimci etkinlik, herkesin aynı görüşte olduğu ve bir mitos gibi genel istençle donatılmış kurullar aracılığıyla özdeyişler üretmekti" (F. Furet, a.g.e., s. 58-59).

Bu tam anlamıyla belirli bir araştırma nesnesi ve ayrıntılı bir yorum tezini gösteren yönteme ilişkin göstergelerden başlayarak, ikiyüzüncü yılın hazırlığını izleyen on yıl içinde tarihin bütünüyle yeniden kurulmasına ilişkin bir proje gerçekleşti. Bu, daha önceki kuşakların büyük çabasını gözardı etmeden, o zamana kadar yerleşmiş sonuçları yeniden tartışmaya açma ve tamamen yeni bir kurguya ulaşmak için araştırmanın temellerini yeniden incelemekte duraksamadı. Bu proje sadece Furet okuluna mensup Denis Richet, Ran Halévi, Marcel Gauchet, Patrice Gueniffey, Bernard Manin ve Philippe Raynaud gibi François Furet ve Mona Ozauf tarafından hazırlanan ve yönetilen Fransız Devriminin Eleştirisel Sözlüğüne çeşitli maddeler yazan ve hepsi de Aron Enstitüsü ile Sosyal Bilimler Yüksek Etüdler Okulu akademik çevresinde etkinliklerde bulunan tarihçi ve filozofları kapsamamaktadır. Fakat Amerikalı Kaith Baker, Lynn Hunt, Robert Darnten ve Vivian Gruder, İngiliz Colin Lucas ve William Dayle,

Cenevreli Jan Starobinski ve Brenislaw Baczke ve İtalyan Paolo Viola, Massimo Boffa, Pasquale Pascuino ile Haim Burstim gibi kökeni ve yetiştirme ortamı başka olan diğer bilim adamları da konuyla ilgilenmişlerdir.

Bütün bu bilim adamlarının buluştuğu nokta politik olanın tarihinin tüm tarih olarak düşünülmesi görüşüdür. Her şeyden önce siyasal olan toplumun tüm tarihinin indirgenebileceği ayrıcalıklı bir görüş. Bu tarih içinde mutlakiyetçi monarşinin bürokratik cihazı ile konunun hukuksal felsefi boyutu ile incelenmesinden çıkarılan kralın ilahî yasalara göre egemenliği kavramlarının bilinmesi de önemlidir. Bunun gibi kralın dinsel gücünün resmen gösterilmesinin bir aracı olan taç giyme ve cenaze gibi eski devlet törenleri ve efsanevi bir kahraman, dinin savunucusu, adalet kaynağı ve halkının babası olarak görülen kralın halk arasındaki görüntüsünün bilinmesi de önemlidir. İdeolojik-felsefi, politik, kurumsal, kültürel ve zihniyete ilişkin farklı görüş ve yaklaşımlar biribiri üstüne konarak ve bütünleştirilerek sonunda tek bir varlığa ulaşmakta, "siyasal" olanın şöyle ya da böyle "toplumsal" olanı da içine alması ve belirlemesi.

Devrim sorunu karşısında kuşkusuz yeni ve hiç yayınlanmamış gerekli bir yapı ve olay diyalektiği terimleri ile ele alınan böyle bir tarih yapımı belki de en mükemmel ifadesini Keith Baker, François Furet ve Colin Lucas'ın işbirliğinden doğan "Fransız Devrimi ve çağdaş politik kültürün yaratılması" konulu ayrıntılı araştırmasında bulmaktadır. Keith Baker'in birinci Chicago Kongresine sunulan bildirileri içeren (The political culture of the Old Regime/Eski düzenin Siyasal Kültürü) isimli birinci cilde yazdığı giriş kısmında açıkladığı gibi Eski Düzenin siyasal kültürünün incelenmesi mutlakiyetçi monarşi çerçevesi bağlamında devrimci ilkeler ve uygulamaların hangi yol ve süreçlerden geçtiğini kurmak olanağı vermektedir. Bununla beraber, önemli toplumsal grupların kimliği ve onların isteklerinin niteliğinin siyasal uygulama boyunca ve daha önce ve bu onların varlığından bağımsız olarak tanımlanacağı öngörülüyorsa' da siyasal uygulama karşısında toplumsal çıkarların önemini yadsımak" anlamına gelmektedir. Ve Baker "bu yaklaşımın kavramsal bir söylev krallığını toplumsal yaşamın gerçekleri karşısında ayrıcalıklı kılma çareleri araştırmadığını: aksine, onun tüm toplumsal yaşamın bir söylev şeklinde kurulduğunu ve tüm kavramsal etkinlikleri bir tür toplumsal eylem şeklinde düşündüğünü" açıklamaktadır. (Introduction/Giriş, s. XIII). Bununla beraber, bütün bu titiz belirlemelerin ötesinde, geriye devrimin açıklamasının başlangıçta sosyal olarak değil de politik olana indirgenmesi olayı kalmaktadır.

Eğer devrimin kökenine ilişkin özgül tarihsel bağlamı diğerlerinden ayıran özellikler gözönünde bulundurulursa bu mantıksal ve kutlanabilir olarak gö-

rünmektedir. Bu husus, mutlakiyetçi monarşi Devleti ile eski düzenin korporatif toplumunu birarada tutan karmaşık ve eklemlili ilişkiler hakkındaki birçok ve önemli denemeden, bu arada Denis Richet, Michel Antoine, Ralph Gisse, Immanuel Le Roy Ladurie'nin incelemelerinden çok iyi bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Hala aşağıdan, yönetilenlerin özgün arzusundan değil de yukarıdan, doğa ve deneyüstü olarak yaratılan bir güce inanan ve dolayısıyla kralın ilahi bir hak olarak üstün egemenliğinin meşruluğunu kabul eden bir dünya. Öyle bir dünya ki, bireyler birey olarak birbirleri ile ilişkiye girişmeden, kurumlar ya da mensup oldukları korporatif topluluklar ile ortak hareket eden Devletin kararlı aracılığından geçmekte. Her birey, piyasanın çağdaş alanında olduğu gibi kendi kendisi ile karşılaştırma yaptığı, birlikte hareket ettiği ya da çatıştığı diğerlerinin eşiti değil. Nitekim herkes için eşit gerçek bir hukuksal alanın yaratılması, **İnsan ve yurttaş hakları bildirgesini** benimseyerek eski düzen toplumuna son veren Devrimin bir zaferi olacaktır. Dolayısıyla politikanın her tür davranış ve varoluş olanağının hem önkoşulu hem de başlıca mekânı haline gelerek toplumun bütününe işgal etme eğilimi gösterdiği bir dünya.

Devrim eski düzenden bu politik işgali miras olarak almış ve onu en had safhasına ulaştırmıştır. Lynn Hunt'ın **Fransız Devrimi, Politika, Kültür, Sosyal Sınıflar** isimli önemli kitabında (başlığın birbirini izleyen sözcüklerinin gösterdiği gibi tarih "politika" tarafından belirlenmekte "sosyal sınıflar" içine almakta ve "kültür" aracılığından geçmektedir) şunlar yazılıydı: "Devrim her şeyin nasıl politikaya bağımlı olduğunu gösteriyordu (...). Politik tartışma ve çatışmanın sıcaklığı içinde bizzat "politik" kavramı da genişledi ve şekil değiştirdi. Politik düzenin yapısı, genişleyen ulusal politik katılım ve seferberliğin darbesi altında değişiyordu. Dil, belirli ve alışılmış alanlarla politikanın örgütlenmesi hep yeni şekil ve anlamlar kazandılar" (L. Hunt, s. 213).

Fakat aydınlanma mantığının devrimi kendi geçmişini tamamen sıfırlayamadı ve dolayısıyla "yeni" kültürün mütemmim cüzü olan eski düzenin politik kültürü kollektif bilinçte eylemine devam etti. "Etat-Général"ların Kurucu Meclise, ilahi bir hak olarak hüküm sürmekte olan kralın dinsel gücünün de doğal hukuk uyarınca ulusun laik egemenliğine geçmesi ile, yürürlüğe konulan değişim sonucu egemenliğin bir yerden başka bir yere transferi her şeyden önce "kutsal" kavramında bir eksiklik olarak yaşanan bir meşruiyet boşluğu yarattı. Egemenliğin bir yerden başka yere geçmesini öngören Anayasa hükümleri yeterli olmayıp, yeni devrimci toplumu mucizeler yaratma gücüne sahip kralların yitirilmiş kutsallıkları ile yeni baştan donatmak gerekmektedir. Böylece, "to-

plumda kralın kutsal konumunun ufalanması ile politik dil gittikçe daha duygusal, neredeyse bir ölüm kalım önemine bürünmüş oldu". Ve Furet'nin açıkladığı gibi, yeni güç ile özdeşleşen ulus sözcüğü tarafsız olamayacağı gibi gerçek bir politika uygulamasının heyecanlı ve işler bir değeri haline dönüştü. Böylece "Ancien Régime/Eski Düzenle çağrışım yapan sözcükler tabu" olurken diğer bazı "anahtar sözcükler devrim topluluğu içinde bulunma"yı gösterip bu durumu belirlediklerinden "adeta devrimin sihri gibi kullanılıyordu". Ve belirli bir sözcüğün belli bir bağlamda söylenmesi bir dinsel törenin gerçekleştirilmesi gibi bir anlam taşıyabiliyordu. Örneğin devrim yemininin böyle bir anlam taşıdığına hiç kuşku yoktur. Jean Starobinski'nin vurguladığı gibi, bu yemin egemenliğin genel istenç ile birey arasında kurduğu saydamlığı kutsal bir hale dönüştürmekle ilahi yasalara göre ve bir hak olarak krallık yapanların taç giymeleri töreniyle çağrışım yapmakta ve onun yerine geçmekteydi. Bu yüzden Hunt, "krallığa ilişkin olarak bulunduğu varsayılan karismanın yerine geçecek birşeylerin arayışı içinde olan devrimciler sözcüklerin dinsel bir törendeymişcesine kullanılmasına bu denli önem veriyorlardı" sonucuna varmaktaydı (L. Hunt, . 28).

Paolo Viola'nın "Il Trono Vuoto/Boş Taht" isimli güzel kitabı da aynı dalga uzunluğu üzerindedir. Yazar egemenliğin geçişinde, majeste krala ait eski ayrıcalıkların egemen ulusun doğrudan demokrasi şeklinin sembolik uygulamasında yeniden karşımıza çıktığını anlatmaktadır. "Tahttaki dayanılmaz boşluğu doldurma kaygısıyla dolu" bir halde ayaklanan ulus, "Fransa krallarınıninki gibi kollektif bir biçimde kral olmak" istemekte, **lits de justice**'lerinin itiraz edilmez şiddetini zorla kabul ettirerek adaleti yöneten monark gibi korku ve saygıyı adeta zorla empoze ederek birinci şahıs olarak adalet dağıtmak istemektedir. Fakat, "ulustaki bu mutlakiyetçi monark gibi davranma eğilimi" aşağılama ve sinirlenme ile karşılanmamalıydı. Halbuki Taine "canaille/ayaktakımı" tehlikesine işaret ederek onu toplumun çamurunun su yüzüne çıkmış şekli olarak damgalamaktaydı. Viola'nın vardığı sonuç ise, eğer bu durum "(Boş Taht'ta anlatıldığı ve belgelendiği gibi) bazen kuşkusuz barbarlık noktasına ulaştığı giderek bir tür yamyamlığa bile neden olduysa da", aynı zamanda "Fransız Devrimini, ilahî hukuktan çağdaş anayasacılığa götüren birçok geçiş dönemine oranla değişik bir siyasal ve etik yaratıcılık"ın da kökenine koymuştur (P. Viola, s. X).

Egemen ulusun yaratıcılığı, Paris seksiyonlarının kurullara dayalı demokrasi mekanizmalarını araştıran Haim Burstim'in "La politica alla prova/Sınanan politika" isimli denemesinin de odak noktasını oluşturmaktadır. Dene-

mede, "ulusun egemenliğinin yorulmak bilmez bir biçimde savunulması"nın yarattığı tansiyon ve demokrasi susuzluğunun bir kasılma gibi etkilediği siyasal uygulama"nın bir nitelik olarak devamlı köpürme ve seferberlik havası yaratmasıyla (H. Burstim, s. 96) seksiyonun, ulusun gücünü gerçek bir biçimde ve aşağıdan geldiği şekliyle kullandığı başlıca alan olduğunu ve bunun da çağdaş tarihin doğrudan demokrasinin ilk şekli olarak düşünülmesi gerektiği yazılıdır. Kurullarda, bugün bizlere hiç de yabancı olmayan ve kurul yaşamının yöntem ve kurallarını oluşturan birçok husus politik siyasal çatışma ateşinde icad ediliyordu. Örneğin hazır bulunan kitlenin yırtıcı ve savaşa hazır bir azınlık tarafından yönetim ve denetimine ilişkin teknikler gibi. Bu yırtıcı ve savaşa hazır azınlık, ulusal toplumlarını ayrı oturumlarında daha sonra seksiyonun genel kurullarına getirilecek olanları hazırlamakta ve yapılacak konuşmaları önceden kararlaştırmakta ve bunları karşıtlarına cesur ve çevik vazgeçirme teknikleri ile empoze etmekteydi. Fakat bu ante litteram demokratik toplumculuğun (socialité) en güncel yönleri onun güçlükleri ve çelişkilerinden ortaya çıkmaktaydı. Her an pusuda bekleyen bir mutlakiyetçilik saplantısı ve her zaman birinci şahıs olarak hareket etmek isteyen bir egemenliğin her tür temsil şekli karşısında duyulan doğal güvensizlik, o ana kadar mevcut olanların yanında ya da onların yerine geçmek üzere ortaya çıkan daima yeni komite ve denetim organlarının git-tikçe artmasına neden oluyordu. Bundan da demokrasinin demokratizm şeklinde yozlaşması, yani politikaya aşırı derecede bir kollektif katılım yüzünden bir kaos türüyordu. Sonuç temenni edilenin aksine Burstim'in tanımladığı gibi "demokratizm paradoksu" şeklinde damgalanabilecek bir olgu yarattı. Adı geçen yazarın dediği gibi "ne kadar ileri itilirse o kadar siyasal etkinliklerin tabanını derece derece azaltmak ve oligarşilerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktan başka bir sonuç vermedi" (H. Burstim, s. 108).

Burstim gibi Albert Soboul'un yeni jakoben mirasına öteden beri sadık ve yine öteden beri Furet ismini kirleten bir öğrencisinin "siyasal" olanın, sosyale doğru inse de birinci plâna konulduğu bir araştırmaya yanaşmış olması Fransız Devrimi tarihinde günümüzde egemen olan kültürel iklimin kendiliğinden anlamlı bir göstergesidir.

BİBLİYOGRAFYA

Keith Michael Baker (hazırlayan), *The Political Culture of the Old Régime*, Cilt 1, *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture*, Pergamon Press, Oxford 1987

Olivier Bétourné, Aglaia I. Hartig, *Penser l'histoire de la révolution*, Editions La Découverte, Paris 1989

Haim Burstim, *La politica alla prova*, *Appunti sulla Rivoluzione Francese*, Angeli, Milano 1989

François Furet, Mona Ozauf, *Dizionario critico della Rivoluzione francese*, Bompiani, Milano 1988

Eric Hobsbawm, *Una rivoluzione non addomesticabile*, in "Lettera internazionale", n. 21 Luglio-settembre 1989

Lynn Hunt, *La Rivoluzione francese. Politica, cultura, classi sociali*, Il Mulino, Bologna, 1989

Paolo Viola, *Il trono vuoto. La transizione della sovranità nella Rivoluzione francese*, Einaudi, Torino 1989

Michel Vovelle, *La Rivoluzione francese, Un racconto per immagini 1789-1799*, 5 cilt, Editori Riuniti, Roma 1989